

FÖLDVÁRI KATALIN

FEJEZETEK A MÁRIAPÓCSI KOLOSTOR TÖRTÉNETÉBŐL
1915–1923 KÖZÖTT*

Az első világháború elején a résztvevők mindössze néhány hónapos harcra számítottak, ezért a legkevésbé sem készültek fel gazdaságilag egy elhúzódó háborúra. Mivel a hadviselőknél elő kellett teremteni és a frontra juttatni a szükséges hadianyagot, valamint gondoskodniuk kellett a hátszág ellátásáról, ezért az állam radikálisan beavatkozott a gazdasági életbe és korlátozásokat vezetett be. Új fogalom született, a hadigazdaság, amin a nemzetgazdaságnak a hadviselés szerinti megszervezését értették. Az Osztrák–Magyar Monarchia ebben a német mintát követte, így a hadigazdaság irányítására a kormány kapott felhatalmazást. Az 1912. évi LXVIII. törvénycikk tág lehetőséget kínált az állami beavatkozásra: a hadsereg szükségleteinek kielégítésére a lakosságtól személyi és dologi szolgáltatásokat lehetett kérni. 1914 végétől egymás után létesültek az alapvető termények és nyersanyagok beszerzését, elosztását irányító központok, bizottságok. A háború számos következménnyel járt a hátszág életére nézve, amelyet jelen tanulmány a máriapócsi monostor 1915–1923 közötti történetén keresztül mutat be.

1. A MÁRIAPÓCSI MONOSTOR HELYZETE A 20. SZÁZAD ELEJÉN

A Nagy Szent Bazil Rend Máriapócson élő tagjainak a 20. század elején számos belső, illetve külső nehézséggel kellett szembenézniük. Belső problémákat okozott a rendtagok számának nagymértékű lecsökkenése, ami a színvonal süllyedését is magával hozta. Ennek orvoslására a Rend 1912-ben Ungváron egy közel száz növendéket befogadó nagy rendi internátust létesített,¹ melynek alapításhoz és fenntartáshoz nagymértékben

* Elkészült és megjelent a téma folytatása: *Trianon és a máriapócsi baziliták*. in: A magyar katolicizmus és Trianon. Budapest, 2023. Szerk.: Sági György 272–350.

1 1912-ben egy négyszintes épületet emeltek itt, amit később még egy emelettel bővítettek. A kolostor az Amerikából hazatérő kárpátaljai hívők önkéntes felajánlásaiból épült. Az épület alagsorában helyezkedett el a személyzet, itt voltak a raktárak és 1925-től nyomda is, amelyben közel félmillió vallásos és oktatási tárgyú kötetet nyomtattak ki. A középen lévő lépcsőház baloldalán volt a monostor klauzúrás része, a földszinten pedig a nagy ebédlő és a vendégszobák. Az emeleten voltak a tantermek, diákhálók és a prefektusi szobák. Az 1918-as forradalom, majd a trianoni békeszerződés után megszűnt a Rend magyar ága számára az internátusi nevelőmunka. DUDÁS Bertalan – LEGEZA László – SZACSVAY Péter: *Baziliták*, Mikes Kiadó, Budapest, 1993. 23.

hozzájárult anyagiakkal a máriapócsi monostor is. Az intézmény az első világháború végéig szolgálta a Nagy Szent Bazil Rendet.²

A személyi problémák mellett gazdasági nehézségek is adódtak, melyek következtében az 1900-as évek elején a monostornak a gazdaságot is korszerűsíteni kellett azért, hogy a rá nehezedő anyagi terheket elviselhesse. A gróf Károlyi Ferenc által, a kolostor építése során adományozott nagybirtok³ átszervezésre szorult, hiszen majorsága a község közepén volt szétszórva. 1912-ben így a vasútállomás közelébe telepítették a gazdaság központját, ahova mezőgazdasági szeszgyárat, malmot és olajtütőt építettek.⁴ Az első világháború által okozott anyagi károk következtében a monostor azonban így is súlyos anyagi helyzetbe került.⁵

A belső problémák mellett a Nagy Szent Bazil Rend az 1912-ben alapított Hajdúdorogi Egyházmegyével is összeütközésbe került. A bazilita kolostorok közül csak a máriapócsi rendház került át az új egyházmegyéhez és az átszatolás után súlyos ellentét merült fel az új püspökség és a szerzetesek között egyrészt a liturgikus nyelv, másrészt pedig az ún. Pásztor-féle hagyaték ügyében.⁶

Az 1912-ben alapított Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelve a görög lett. Az első püspök, Miklósy István felszenteléséig (1913) az egyházmegyét Papp Antal munkácsi püspök,⁷ mint apostoli adminisztrátor irányította. A máriapócsi baziliták kérésére Papp Antal 1913. augusztus 22-én felterjesztést intézett az Apostoli Szentszékhez, melyben kérte, hogy a szerzetesek a templomban továbbra is ószlávul misézhessenek, mivel a görög nyelv elsajátítása nagy nehézséget jelentene nekik, hiszen a pócsi szerzetesek szinte mind ruszinok vagy románok voltak. A Szentszék a felterjesztést véleményezésre elküldte Csernoch János hercegprímáshoz, aki ezt Miklósy Istvánnak továbbította leszögezve a következőket: a máriapócsi parochiát az alapító bulla a Hajdúdorogi Egyházmegyéhez csatolta, melynek a liturgikus nyelve a klasszikus görög, ezt azonban csak 1915-ben kell bevezetni. Az ószláv nyelvű liturgia fenntartását azonban semmi nem indokolja, hiszen sem a községben, sem pedig annak környékén nem élnek ruszinok.⁸

Emellett *Pásztor Arkád*⁹ bazilita szerzetes ügye is konfliktust okozott a Rend és a Hajdúdorogi Egyházmegye között. Pásztor 1865-ben lépett be a bazilita rendbe, majd

2 Itt tanult többek között a máriapócsi születésű Dudás Miklós, a későbbi püspök (1939–1972), Jöcsák Máté, aki a máriapócsi kegytemplomot szigeteltette és renováltatta, Liki Imre, az 1950-ben alapított papnevelő intézet első rektora és Sándor Jozafát missziós atya. DUDÁS Bertalan: *A baziliták szerepe a Hajdúdorogi Egyházmegye történetében*. In: A Hajdúdorogi Bizánci Katolikus Egyházmegye Jubileumi Évkönyve 1912–1987. Szerk. Timkó Imre. Nyíregyháza, 1987. 106.

3 Gróf Károlyi Ferenc olyan súlyos betegségben szenvedett, hogy csak mankó segítségével tudott járni. Birtokának kormányzójától hallott a pócsi csodás könnyező kegyképről és gyógyulás reményében felkereste azt. Miután kigyógyult betegségéből, a kegyhelyen hagyta fekete bambuszból készült mankóit, amelyek ma is láthatók a kegytemplom falán. vö. *Máriapócs*, Ungvár, 1941. 20.

4 Az ehhez kapcsolódó dokumentumok megtalálhatók a Nagy Szent Bazil Rend Máriapócsi Levéltárában.

5 DUDÁS: *A baziliták szerepe...*, 106.

6 PRIGYI István: *A magyarországi bazilita kolostorok egyházi helyzete alakulása a XX. században*. Posztbizánci Közlemények, 2. (1995) 1–9.

7 VÉGHSEŐ Tamás: *Görögkatolikus papok történeti névtára*, 1. kötet A Hajdúdorogi Egyházmegye és a Miskolci Apostoli Exarchátus 1850 és 1950 között felszentelt papjai. Nyíregyháza, 2015. 58.

8 vö. VÉGHSEŐ Tamás – KATKÓ Márton Áron (szerk.): *Források a magyar görögkatolikusok történetéhez*, 3. kötet 1912–1916. Collectanea Athanasiana II. Textus/Fontes vol. 4/3. Nyíregyháza, 2019. 499–500.; 530.; 534.; 538–541.; 570–571.

9 VÉGHSEŐ: *Görögkatolikus...*, 25.; IVANCSÓ István: *A magyar görögkatolikus egyház papjainak nekrológjai (1912–2020)*, Nyíregyháza, 2021. 20.

1893-ban felhagyott a kolostori élettel, földbirtokot vásárolt és gazdálkodásba kezdett. Miután a Rend 1901-ben kizárta őt a soraiból, Miklósy püspök felvette az egyházmegyéje papjai közé, kezességet vállalt érte, Pásztory pedig minden vagyonát az egyházmegyére hagyta. Erre azonban a Rend is igényt tartott hivatkozva arra, hogy Pásztory szegénységi fogadalmat tett, tehát saját részére nem gyűjthetett vagyont, ha mégis megtette, akkor az összeg a Rendet illeti. Pásztory engedélyt kért a Szentszéktől, hogy rendelkezessen a szóban forgó vagyon felett, ezt azonban a bikszádi kolostorra kellett hagynia. A szerzetes halála után a Rend megtámadta a végrendeletét, de a pert végül a püspökség nyerte meg, a hagyatékot 1916. május 25-én a Hajdúdorogi Egyházmegyének ítelték.¹⁰

A Nagy Szent Bazil Rend máriapócsi monostorát tehát ilyen belső és külső problémákkal terhelt időszakban érte az első világháború. A monostor életének 1915–1923 közötti időszakát jelen tanulmány a Nagy Szent Bazil Rend Levéltárának forrásain keresztül ismerteti. A kutatás fő vonalát a pócsi rendház 1915–1933 megtartott házi gyűléseinek¹¹ jegyzőkönyve adja, amit a következő dokumentumok egészítenek ki: Указатель¹² (1901–1925), a máriapócsi szent Bazil-rendi monostor számadási kivonatai (1915–1918), az ungvári nagykáptalan (1918. augusztus 23.) jegyzőkönyve, a máriapócsi kegytemplom 1918-as templomleltára, a szt. Bazil Rend tartományi főnökségének bevételi és kiadási naplója I. (1916–1918.), valamint további gazdasági ügyekkel kapcsolatos levelek, szerződések. Ahogy a cím is mutatja, tanulmány minden évből néhány fontos epizódot emel ki.

2. 1915 – A NAGY HÁBORÚ KEZDETI HATÁSAI

A máriapócsi rendház gyűléseinek jegyzőkönyveiben az első, világháborúra való utalás akkor történik, amikor 1915 áprilisában *Ruszinó Emmánuel*¹³ házfőnök bejelenti, hogy a testület utólagos beleegyezésével a kormány részére 20 vasúti kocsi termény őrletését vállalta el, amire már meg is kötötték a szerződést, mely nála megtekinthető. Júniusban a kormány részére történő szesz főzésének ügye kerül napirendre.¹⁴

Májustól megjelenik a jegyzőkönyvben a *hadikölcsön* fogalma. A háború kitörésétől kezdve teljesen egyértelmű volt az Osztrák-Magyar Monarchia pénzügyi és katonai vezetői számára, hogy még egy rövid háború sem finanszírozható a költségetes aktuális bevételeiből. A háborús kiadások fedezését a kormány hadikölcsönkötvények kibocsátásával kívánta megoldani. Magyarország első világháború alatti kiadásai összesen 32,7

10 vö. ENDRÉDI Csaba: *Pásztory Árkád – A legenda tovább él.* Athanasiana 35. (2013) 122–169.; Pásztory Árkád 1915-ben Szatmár vármegyében 2000 hold szántóföldet, 300 hold erdőt és szőlőt, valamint gazdasági épületeket adományozott a Hajdúdorogi Egyházmegyének. A Hajdúdorogi Egyházmegye a háborút követően súlyos anyagi válságba került. A legbiztosabb anyagi forrását jelentő Pásztory-hagyaték legnagyobb része Romániához került, ahonnan kárpótlást nem várhattak. VÉGHSEŐ Tamás – TERDIK Szilveszter: „...minden utamat már előre láttad”. *Görögkatolikusok Magyarországon*, Strasbourg, 2012. 49., 52.; VÉGHSEŐ Tamás: *A hajdúdorogi mozgalomtól a Hajdúdorogi Egyházmegye felállításáig (1868–1912)*. In: Terdik Szilveszter (szerk.): *Orcád világhossza. Görögkatolikusok Magyarországon.* Magyarországi Sajtójogú Metropolitai Egyház, Debrecen, 2020. 349.

11 A kolostor házi gyűléseit a háború ideje alatt nem tudták havonta megtartani, illetve 1916 októberétől rendkívüli gyűlésekre is sor került.

12 ukazatel': iktatókönyv

13 VÉGHSEŐ: *Görögkatolikus...*, 60.

14 *A máriapócsi kolostor jegyzőkönyve 1915–1933* (a továbbiakban Jegyzőkönyv) [pag. 9.] NSZBRL 1. doboz I–1-b

milliárd koronát tettek ki, a hadikiadások 53 százalékát a magyar állam a hadikölcsönök bevételeiből biztosította. Az első világháború idején Magyarországon összesen nyolc alkalommal bocsátottak ki hadikölcsönkötvényeket – 1914 novembere és 1918 júniusa között, általában ősszel és tavasszal – több mint 18 milliárd korona értékben. A kölcsönöket hatalmas propaganda vezette be, a lapok rendre felsorolták, hogy a városok, arisztokraták, ismert politikusok közül ki milyen összeget jegyzett. A legelső aláíró minden kibocsátásnál I. Ferenc József volt, halála után pedig IV. Károly is mindig jelentős összegeket íratott.¹⁵

A Máriapócson élő bazilita atyák a nyolcból négy alkalommal vettek részt hadikölcsön jegyzésében. A házi gyűlés jegyzőkönyvének 1915. május 19-i bejegyzésében olvasható, hogy amikor a kormány a II. hadikölcsön beadására szólította fel a nemzetet, a monostornak is adnia kellett. Mivel a szükséges összeg nem állt rendelkezésükre, a házfőnök javaslatára felvettek a hitelszövetkezettől 4.250 koronát, amit 5.000 koronára egészítettek ki.¹⁶ Október 15-én a III. hadikölcsönre már 5.000 koronát jegyeztettek elő a nyírbátori adóhivatalnál. 1916-ban szintén íratottak az atyák hadikölcsönt, 4.860 koronát költöttek ekkor rá.¹⁷ 1917. május 22-én, a VI. hadikölcsön idején, a kolostori gyűlésen Emmánuel házfőnök elmondja, hogy 15.000 koronával 75.000 korona Lombard-kölcsönt¹⁸ lehet jegyezni, ami a rendház eddigi jegyzésével 115.000 koronát tenne ki. Az atya „ajánlja ezt tekintettel a nemes célra, melyet a jegyzés szolgál a templom számára is. És pedig olyképen, hogy a kegytemplom 2.000 koronával 10.000 korona „Lombard” hadikölcsönt jegyezhet. – A testület [...] örömmel fogadja és siet a haza oltárára tenni. Mert egyértelemmel és hazafiai lelkesedéssel kívánja dicső nemzetünk győzelmét és békejét elérni.”¹⁹ 1917. június 9-én utolsó alkalommal van szó a gyűlésen hadikölcsönről: 15.000 koronát jegyeznek a máriapócsi hitelszövetkezettől.²⁰

A pócsi monostor emellett a munkács-csernekhegyi és ungvári rendházakon is igyekezett kölcsönökkel segíteni. 1917. május 22-én a házfőnök arra szólítja fel társait, hogy segítsék ki egy 100.000 koronát kitevő összeggel a munkács-csernekhegyi monostort, hiszen korábban ők is adtak 80.000 koronát a pócsi szerzeteseknek. A földvásárláshoz szükséges pénzt Csernekhegy júniusban kapta meg.²¹ 1918-ban ugyanez a monostor újabb kölcsönöket kapott Máriapócsról: a monostor részéről 20.000 koronát, a kegytemplom részéről 10.000 koronát szavaztak meg a bazilita atyák.²² Az ungvári kolostor a

15 MIHÓK Sándor: *A hadikölcsön Magyarországon az első világháború idején*, Honvédségi Szemle, 4. (2018) 127–139.

16 Jegyzőkönyv [pag. 6.]; A monostor számadási kivonatában 4855 korona szerepel. vö. *A máriapócsi szent Bazil-rendi monostor számadási kivonata az 1915. évről. I.K.* [pag. 3.] NSZBRL 4. doboz I–2.

17 *A máriapócsi szent Bazil-rendi monostor számadási kivonata az 1916. évről. I.K.* [pag. 4.] NSZBRL 4. doboz I–2.

18 Lombard-hadikölcsön: értékpapírkölcsön

19 Jegyzőkönyv [pag. 40.]

20 A számadási kivonatban 24.610 korona szerepel hadikölcsönre kiadott összegként. vö. *A máriapócsi szent Bazil-rendi monostor számadási kivonata az 1917. évről. I.K.* [pag. 4.] NSZBRL 4. doboz I–2. A kegytemplom kiadásai között 5000 korona került bejegyzésre. vö. *A máriapócsi szent Bazil-rendi kegytemplom számadási kivonata az 1917. évről. I.K.* [pag. 2.] NSZBRL 4. doboz I–2.

Más bazilita monostorok is jegyeznek elő kölcsönt: Krasznibród: az V. hadikölcsönre 10.000 koronát, a VI-ra 8.000 koronát, a VII-re pedig 10.000 koronát jegyzett; Misztrice: a VII. hadikölcsönre 2.100 koronát íratott; Bikszád: a VIII. hadikölcsönre 5.600 koronát jegyzett. lásd: *A szt. Bazil Rend tartományi főnökségének bevételi és kiadási naplója I. 1916–1918.* [pag. 2–15.] NSZBRL 4. doboz I–2.

21 Jegyzőkönyv [pag. 40.]

22 Jegyzőkönyv [pag. 54.] A kegytemplom és a kolostor vagonát mindig külön kezelték.

számadási kivonatok szerint két alkalommal kapott segílyt a máriapócsi atyáktól: 1915-ben 1.929 koronát, majd a következő évben 4.400 koronát.²³

Az 1915. június 20-i gyűlés központi témáját a *kegykép második könnyezésének (1715. aug. 1–2. 5.) közeledő jubileumi ünnepe* jelentette, melyet P. Emmánuel elmondása szerint a közösség már több éve várt. *Homa Joákim*²⁴ tartományfőnök már 1911 júliusában levélben fordult *Firczak Gyula munkácsi püspökhöz* (1891–1912) azért, hogy anyagi segítséget kérjen az 1915-ös jubileumra tervezett átalakítások megvalósításához. Joákim atya így fogalmaz: „*A Szűzanya máriapócsi kegyképének 200 éves jubileuma alkalmából azonban szeretnénk emelni Máriapócon is valami maradandó emléket. Célunk megnagyobbítani a templomudvart, és azt praktikusán berendezni. Az oltár mögötti részen volna egy magas, lépcsőkkel hozzáférhető és elzárható kápolna, melytől kétoldalt, a templom körül félkörben széles, fedett folyosó húzódnék, berendezve a gyónatásra, esetleg áldoztatásra is. Sok és nagy költséget igényel ez, ha azt akarjuk, hogy méltó emléke legyen a kegykép jubileumának.*”²⁵ A Nagy Szent Bazil Rend Ungváron monostor, amellyel pedig internátus létesítésébe kezdett és az erre összegyűlt összeget teljesen felemészttette a görög templom és területének vételára,²⁶ így a jubileumi ünnepekre szükséges pénz összegyűjtéséhez a Rend a Munkácsi Egyházmegyéhez fordult, így indokolva ezt: „*[...] hát kié is ez az ünnep, a máriapócsi kegykép 200 éves jubileuma? Ez nemcsak a Szent Bazil Rend ünnepe, hanem ünnepe a görögkatolicizmusnak, ünnepe az ősi Munkácsi Egyházmegyének. [...] A máriapócsi kegykép jubileumi ünnepe egyesítsen mindnyájunkat. Járuljon mindenki tehetségéhez képest ennek méltó megörökítéséhez.*”²⁷

A munkácsi püspök 1911. december 5-én körlevélben hívta fel papjai figyelmét a gyűjtésre, melyhez a máriapócsi rendház főnöke gyűjtőíveket is nyomtatott. Miután a papok kihirdették a liturgián, hogy pénzt gyűjtenek, a beérkezett adományokat a gyűjtőíven kellett feljegyezni. A felhívást a püspöki körlevél értelmében karácsony második napján meg kellett ismételni, majd január végéig folytatni, február elején pedig beküldeni a püspökségre az összeget. A gyűjtőíveket az előzetes tervek szerint a Máriapócon építendő kápolna alapköve alatt helyezték volna el.²⁸ Bár a gyűjtés sikeres volt,²⁹ 1915. július

23 *A máriapócsi szent Bazil-rendi monostor számadási kivonata az 1915. évről. I.K.* [pag. 3.]; *A máriapócsi szent Bazil-rendi monostor számadási kivonata az 1916. évről. I.K.* [pag. 4.] NSZBRL 4. doboz I–2.

24 MAJCHRCSNÉ UJTELEKI Zsuzsanna – NYIRÁN János (szerk.): „*Mindnyájunk közös kincse*” *Források a máriapócsi kegytemplom és bazilita rend történetéhez a 20. század első feléből*, Debrecen, 2019. 53. 163. jegyzet

25 MAJCHRCSNÉ – NYIRÁN: *Mindnyájunk...*, 51–52.

26 A Rend az 1882-es reformot követően szükségesnek látta egy olyan intézet létesítését, amely középiszkolások nevelése által lehetőséget nyújt a rendi hivatások utánpótlására. A Rend megvásárolta Ungváron a görögkeletiek telkét a légeett templommal és három épülettel az Ung partján azért, hogy ott monostor épüljön. Az alapköszentelésre 1911. október 29-én került sor. Mivel az országos gyűjtés és az építkezés gyorsan haladt, 1912. augusztusának végén megnyílhatott az internátus 26 diákkal, szeptemberben pedig a rendi növendékek és novíciusok is ott voltak. DUDÁS – LEGEZA – SZACSVAY: *Baziliták...*, 23.

27 MAJCHRCSNÉ – NYIRÁN: *Mindnyájunk...*, 51–52.

28 MAJCHRCSNÉ – NYIRÁN: *Mindnyájunk...*, 53–54.

29 A Görög Katolikus Szemle így tudósított a gyűjtési felhívás fogadtatásáról: „*[...] Első, aki a szt. Bazilrend kérését meghallgatta, Főpásztorunk volt. Lelkes körlevélben közli egyházmegyéjével a szt. Bazil-rend fölhívását s a maga részéről is buzdít mindenkit a tervbe vett 200 éves jubileum előkészítésére. Örömmel konstatáljuk, hogy egyetlen szerzetesrendünk immár kilépett a tevékenység terére s ha azok a remények teljesebbé mennek, miket minden szemlélő most hozzáfűz, akkor egy-két évtized múlva elsőrangú tényezője lesz a szt. Bazil-rend nemcsak a hitéletnek, hanem indirekte a tanügynek és a lelkipásztorokodásnak is. Az első hitközség, a mely ezt átérezte, a mely Főpásztorunk fölhívására elsőnek sietett*

14-én Homa Joákim mégis arról értesíti a püspököt, hogy el sem kezdődhetett a kápolna építése a hozzá szükséges anyagok árának nagymértékű megdrágulása és a munkások hiánya miatt. Ennek okán és a nehéz, háborús helyzetre hivatkozva a Rend elhalasztja az ünnepséget és kéri a püspököt, hogy értesítse erről papjait és híveit.³⁰

A háború kitörését követően tehát lehetetlenné vált, hogy 1915-ben felépüljön a kápolna és széles körben ünnepeljenek, mégsem lehetett teljesen elhagyni egy ilyen nevezetes évfordulót, így a szerzetesek igyekeztek a tőlük telhető legnagyobb fényvel és áhitattal megemlékezni róla. A máriapócsi kolostor házi gyűléseinek jegyzőkönyvében olvasható, hogy júniusban Emmánuel házfőnök indítványozza, hogy a testület bizzon meg saját tagjai közül két atyát, akik összeállítják az ünnepély programját, amit a következő összejövetelen ismertetnek. A kápolnaépítés és a nagy ünnepség a háború utáni békés időkre maradt. A program kidolgozásával *Theofán*³¹ és *Barnabás*³² testvéreket bízták meg.³³

P. Barnabás július 20-án olvasta fel a 200 éves jubileumi ünnep programjának pontjait: 1. Július 25-én a szószékről ki kell hirdetni a híveknek a közelgő ünnepséget azért, hogy a pócsi nép lelkileg felkészülhessen; 2. Augusztus 1-én délután 7 órakor Parakliszt³⁴ mondanak „fényes segédlettel”, amit szent beszéd követ, melynek témája „*a kegykép története, a régi háborús világnak összehasonlítása a jelenlegi állapotokkal*”; 3. Augusztus 2-ának reggelén Litiát tartanak, később utrenyét³⁵ és gyóntatást végeznek az atyák, majd 9 órától kezdődik a nagymise, melyben a szent beszéd a Szűzanya jóságáról, szeretetéről szól; 4. délután 6 órakor elvégzik az Akathisztoszt,³⁶ a szent beszéd pedig a Rózsafüzér témáját és az oltáregylet külső misszióját járja körül. Ezután háromszor körmenetet tartanak, mely során a harmadiknál az Örvendetes rózsafüzér 5 titka elimádkozandó. A körmenet után áldás, majd az ünnep lezárása következik. A testület a programtervet egyhangúlag elfogadta.³⁷

A görögkatolikus magyarok naptárának 1918-as száma így emlékszik vissza az ünnepségen elhangzott prédikációra, amelyet Teofán atya tartott: „*Különösen emlékezetes marad a háború kitörésekor és a világháború első esztendejének befejezésekor a máriapócsi kegykép első könnyezésétől számított 200 éves jubileuma alkalmával, az illésnap bucsu előestéjén a M.-pócsi kegytemplomban mondott szent beszéde, melynek hatása a jelenvolt magyarajku hívekre leírhatatlan volt s amelyben oly szépen, oly ben-*

áldozatkészségével a bold. Szűz oltárához, Töketerebes. Első felhívásra 748 korona 62 fillért adtak össze a töketerebesiek a máriapócsi jubileumi emlékművekre. [...] Görög Katolikus Szemle, Ungvár, 1911. december 31. XII. évf. 53. szám 1.

30 MAJCHRICSNÉ – NYIRÁN: *Mindnyájunk...*, 92–93. Az értesítés a sajtóban is megjelent, vö. *Görög Katolikus Szemle*, Ungvár, 1915. július 25. XII. évf. 30. szám 3.

31 Szkiba Teofán, VÉGHSEŐ: *Görögkatolikus...*, 85.

32 Seszták Barnabás, VÉGHSEŐ: *Görögkatolikus...*, 90.

33 Jegyzőkönyv [pag. 7–9.]

34 Paraklisz: A Szűzanya tiszteletére szerkesztett könyörgő szertartás. Bővebben: IVANCSÓ István: *Görög katolikus liturgikus kislexikon*, Nyíregyháza, 2001. 57–58.

35 utrenye: reggeli istentisztelet

36 Akathisztosz: A bizánci szertartás sajátos imádság-füzére, melynek neve is mutatja (α-καθιστος), hogy nem ülve, hanem állva kell végezni. Bővebben: IVANCSÓ István: „*Üdvözlégy, Istennek szeplőtlen jegyese!*” *Az Akathisztosz himnosza*, Nyíregyháza, 1996. A Pócsi Szűzanya tiszteletére írt változatáról lásd. IVANCSÓ István: „*Üdvözlégy, Mária, Pócsnak ékes csillaga*”, *A máriapócsi Istenzüöl akathisztoszának bemutatása és szövege*, Nyíregyháza, 1999.

37 Jegyzőkönyv [pag. 10–11.] Az ünnepről való megemlékezést lásd. *Görög Katolikus Szemle*, Ungvár, 1915. augusztus 2. XVI. évf. 31. szám 2.

*sően tanított, vigasztalt és bátorított – a máriapócsi csodatevő szent Szűz oltalmazó palástja alá vezetve a fájdalomtól, gyásztól és szenvedéstől megtört lelkeket.*³⁸

Ebben az évben került napirendre a kolostor gyűlésein a hadműveletek során elpusztult felvidéki falvak helyreállításának ügye is. Az orosz betörés alkalmával elpusztult községek helyreállítása, valamint a lakosság visszatérésének tárgyában 1915. június 5-én tartott értekezletet a belügyminisztérium a földművelésügyi miniszter részvételével. A tanácskozáson egy olyan segítő akciót terveztek meg, amely során „*amint a legprimitívebb megélhetési és higiénikus viszonyok biztosítva vannak, a lakosság visszatérésének fokozatosan meg kellene indulnia, hogy a háború által letarolt vidékeken lassan bár, de reális alapon meginduljon az új élet.*”³⁹ A rekonstrukció munkálatainak finanszírozásához a pócsi monostor is csatlakozott, 1915. szeptember 20-án a jegyzőkönyvben ehhez kapcsolódóan következő bejegyzés olvasható: „*Köztudomású azon tény, hogy a muszkák által elpusztított felvidéki falvakat újjá építik, s erre vonatkozólag az ország polgárai felhívást is kaptak, hogy mindenki tehetsége szerint igyekezzék a felépítéshez hozzá járulni. – Egy ház felépítése 450 koronába kerül. [a házfőnök] Indítványozza, hogy a máriapócsi monostor legalább is egy házat építsen fel.*”⁴⁰ A testület egyhangúlag hozzájárult ehhez.

3. 1916 – A HADIÁRVÁK MEGSEGÍTÉSE

A háborús embervesztések egy korábban ekkora mértékben még nem tapasztalt jelességgel szembesítették a társadalmat: a háború idején született és ellátás nélkül maradt csecsemők és hadiárvák csoportjával. Míg az előbbieket ellátására létrejött a védőnői hálózat, utóbbiak helyzete ennél jóval komplikáltabb volt, a háborús szociálpolitika egyik legnehezebb kérdését ugyanis az elesettek családtagjainak ellátása jelentette.⁴¹

Ha biztosítottak voltak a feltételek, a hadiárvákat elsősorban a családjuknál, rokonainknál igyekeztek elhelyezni. A családi köteték az esetek több, mint 90 százalékában a hadiözvegy édesanyját jelentette, néhány esetben más családtagot, akiket a Hadiárvák Alapjából segélyeztek. A befogadásra alkalmas családok száma a háború előre haladtával azonban egyre csökkent, egyúttal beigazolódott, hogy a hadiárvák rohamosan növekvő számának problémája⁴² a meglévő állami, egyházi és társadalmi szervezetek által fenntartott menhelyek keretein belül nem kezelhető. A hátországi sajtóban 1915 nyarán jelent meg a hadiárvaház fogalma és létesítésének gondolata, az első Hadiárva-Otthon 1916. január 1-én nyílt meg Gyón községben.⁴³ A családok és otthonok mellett számtalan intézmény és magánszemély jelentkezett a gyermekek befogadására: „*A miniszterelnök felhívására egyre nagyobb számban jelentkeznek intézmények és egyesek, hogy a hazáért*

38 P. A.: *Testvéreink a dicsőség mezején*. In: Ivancsó Jenő Ödön (szerk.): *A görögkatolikus magyarok naptára az 1918-ik közönséges esztendőre*, III. évfolyam, Ungvár, 1917. 107.

39 IVÁNYI Emma (szerk.): *Magyar Minisztartandási jegyzőkönyvek az első világháború korából*, A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. 8. Bp., 142–145.

40 Jegyzőkönyv [pag. 12–13.]

41 *Gondoskodás a hadiárvákról*. Pesti Hírlap, 1916. június 1. 1.

42 A hadiárvák száma 1915. márciusában 5.176 fő volt, 1916. január elejére pedig 24.644-ra emelkedett. 1916. március 31-i adat szerint 50.643 volt a nehéz élethelyzetbe került gyermekek száma. vö. VALENTYIK Ferenc: *Száz éve nyitotta meg kapuit az Első Magyar Hadiárvaház*. Honismeret 2016. 44. évf. 4. sz. 6.

43 vö. *Az első Hadiárva-Otthon*, Pesti Napló, 1916. január 2. 10.; *Megnyílt az első hadiárva-otthon*, Budapesti Hírlap, 1916. január 4. 12.

elhalt hősök árváiról gondoskodjanak, ami nemcsak nemes jótékonyági munka, hanem a nemzet erősítésének, ereje növelésének munkája is."⁴⁴ – olvasható a Pesti Hírlapban, amely rendszeresen publikálta a jelentkezők névsorát.

Miután 1916. május 6-án a munkácsi püspök kérte a máriapócsi bazilita atyákat, hogy gondoskodjanak a háborúban árván maradt gyermekek elhelyezéséről, a szerzetesek erre a célra apácázárda megalapítását határozták el. A háború által okozott nehéz körülmények miatt ez azonban csak sokkal később, *Dudás Miklós*⁴⁵ tartományfőnöksége (1933–1939) idején, 1935-ben valósulhatott meg.⁴⁶

A máriapócsi kolostor gyűlésén 1916. február 16-án a házfőnök pénzszerzés céljából a következő javaslatot vetette fel: „*Emanuel hfőnök indítványozza, hogy a kegykép másolatok, melyek még mindig az eladásra várnak – azt vmiképen foganatosítani kellene, olyképen, hogy a rendház azon ne veszítsen, de viszont az elárúsító se huzzon rajta nagy hasznot. A begyült összeget pedig a törlesztésre fordítanánk, természetesen részletenkint. P. Barnabás templomgondnok szintén indítványozza, hogy a kép ára módosíttassék.*”⁴⁷ A testület a templomgondnokot bízta meg azzal, hogy tárgyaljon Stefkó kereskedővel. A képek árát illetően 6 korona lenne jó, de ha így nem tudnának megegyezni, akkor lehet 5 korona is. Az ár felső határa 8 koronában lett megállapítva azért, hogy a kereskedő ne húzzon belőle nagy hasznot. 1916. május 18-án Emmánuel házfőnök beszámolt a Budapesten *Dr. Novák István eperjes egyházmegyei püspökkel* (1913–1920) történt megbeszélés eredményéről a kegyképek másolatainak árusításával kapcsolatban. „*[...] A képek ára drb-ként 6.50 fillérben lett megállapítva, amelyből 1 Kr. átengedett a Püspök Ur elnaplózására, amit a hadiárvák javára fog fordítani. Ugyanily megállapodás történt a munkácsi megyés püspökkel is.*”⁴⁸

A következő összeajötetelen, június 30-án a házfőnök elmondta, hogy az eperjesi egyházmegyébe a beérkezett megrendelések alapján eddig 300 darab képet küldtek el. Emmánuel atya indítványozza, hogy „*a nemes célt tekintve, a hadi árvák javára, a testület bizonyos összeget ajánljon föl.*”⁴⁹ A testület az indítványt lelkesen fogadta és 200 koronát szavazott meg. A máriapócsi rendház tagjai a számadási kivonatok alapján *a fog-ságba került híveket* is segítették: 1916-ban a „Foglyoknak” bejegyzésnél 1.479 korona 44 fillér szerepel, 1917-ben pedig 1.696 korona 60 fillért költöttek erre a célra.⁵⁰

44 *Gondoskodás a hadiárvákról.* Pesti Hírlap, 1916. június 1. 1.

45 Török István Izsák (szerk.): „Egyházméért kész vagyok meghalni”. *P. Dr. Dudás Miklós szerzetes-püspök emlékére* (Baziliták sorozat 1), Máriapócs 2005; VÉGHSEŐ: *Görögkatolikus...*, 138–139.; IVANCÓS: *A magyar...*, 95–107.

46 Török István Izsák: *Máriapócs és a baziliták a 20. században.* In: „Téged jöttünk köszönteni” Máriapócs, 2005. november 21–22. A máriapócsi kegykép harmadik könnyezésének centenáriuma alkalmából rendezett nemzetközi konferencia anyaga. Szerk. Ivancsó István, Nyíregyháza, 2005. 197.; vö. DUDÁS Miklós: *Bazilisszák, Keleti Egyház,* 1938. V. évf. 2–3. 64–73.; KERESZTES Sarolta Bazília: *Nyolcvanegy éve vannak Máriapócsban a bazilita nővérek.* Görögkatolikus Szemlélet. 2016. tél III. évf. 4. szám 46.; Stephen J. SKINTA: *The Shrine of Our Weeping Mother of Máriapócs and the Mission of the Basilian Fathers of Máriapócs,* New York, 1973. 91–95. *A bazilissza apácarend és magyarországi célkitűzése.* Máriapócsi Magosz Naptár, 1937. IX. évf. 72–74.

47 Jegyzőkönyv [pag. 19–20.]

48 Jegyzőkönyv [pag. 22–23.]

49 Jegyzőkönyv [pag. 24–25.]

50 *A máriapócsi szent Bazil-rendi monostor számadási kivonata az 1916. évről. I.K.* [pag. 4.]; *A máriapócsi szent Bazil-rendi monostor számadási kivonata az 1917. évről. I.K.* [pag. 4.] NSZBRL 4. doboz I–2.

Eközben a dokumentumot olvasva a *flyamatos áremelkedés* is nyomon követhető, hiszen a hadműveletek megkezdésével egy időben a legfontosabb élelmiszerek, iparcikkek árai rohamosan növekedni kezdtek.⁵¹ A jegyzőkönyvben számos esetben bejegyzésre került, hogy egyre több alkalmazott kér fizetésemelést. Június 30-án „*a monostor házi orvosa kérelemmel járult a máriapócsi rendházhoz, hogy tiszteletdíja 200 Kr-ról emeltessék föl tekintettel a nagy drágaságra.*”⁵² Júliusban az egyre növekvő drágulás miatt a harangozásért szedhető stóla árát is megemelték. Emellett napszámjuk emelését (1.20 fillérről 2 koronára) kérték a mosónők, fizetésemelést kért (havi 25 koronáról) a harangozó, a cselédek drágasági pótlék címén fejenként 30–30 koronát kapnak.⁵³ Augusztus 31-én bérük emelését kérelmezték a molnárok, majd ez folytatódott a későbbi években is, hiszen 1918-ban így tettek a kántorok, gondnokok is.⁵⁴

Az 1916-os év mindezek ellenére egy örömteli eseménnyel zárult, amely a jegyzőkönyvben is megörökítésre került. 1916. december 30-án a Nagy Szent Bazil Rend máriapócsi kolostorának lakói örömmel üdvözlük az új királyi párt: „*Az isteni kegyelem ma két szerető királyi szívet adott a magyar népnek, hogy a mi megboldogult jó ősz királyunk Ferencz József elhalálózása folytán, árva és uralkodója nélkül ne maradjon. Kik éppen a mai nap koronáztatnak meg Ő exceleniája Csernoch János és grf. Tisza István miniszterelnök által.*

A hfőnök úr a hazafias érzelmek egész hevével ajánlja, hogy e történelmi actust a testület a jegyzőkönyvben örökítse meg. – A testület felállva hallgatta végig a hfőnök úr lelkes beszédét és ajánlatát, melyet többszörös kitörő éljenzés követett és az új királyi párnak (IV. Károly apostoli királynak és Felsőges hitvesének Zitának, – egészséget, békecséget és hosszú életet harsogó énekével a nevezetes eseményt jegyzőkönyvben örökíti meg.”⁵⁵

4. 1917 – A HARANGOK BEVONULTATÁSA

Mivel a központi hatalmakat az antant gazdasági blokádja elvágta a külső nyersanyagforrásoktól, a nagyfokú fémhiányt az osztrák és magyar állam kényszerintézkedésekkel, hadifémgyűjtéssel és rekvirálással próbálta pótolni. Ausztria és Magyarország az alumínium kivételével minden fontos fémből behozatalra szorult, a hadiipar szükségletei ezért minden jelentős fém és fémötvözet begyűjtését megkövetelték. A legfontosabb a réz volt, de ennek a beszerzése is okozta a legnagyobb nehézséget. A katonai rekvirálás első hulláma 1916 nyarán, kora őszén kezdődött. A hadügyi igazgatás – térítés ellenében – elrendelte a bronzból, rézből, ónból, ónötözetből készült tárgyak (rézüstök, gyertyatartók, kádak, üstök) hatásági begyűjtését.

Jankovics Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter 1915. június 16-án kelt levelében afelől érdeklődött, hogy vannak-e a Hajdúdorogi Egyházmegye templomaiban hasz-

51 vö. BOTOS János: *A fizetőeszköz inflációja az első világháború alatt és után 1914–1924.* Múltunk, 3. sz. (2015) 71–138.

52 A testület a következő határozatot hozta továbbá: „*Az első félvi adassék meg 106 kr-ban, a második félvtől minden egyes alkalommal beteglátogatás címén külön-külön részesül díjazásban.*” Jegyzőkönyv [pag. 24.]

53 Jegyzőkönyv [pag. 25–26.]

54 Jegyzőkönyv [pag. 28.]

55 Jegyzőkönyv [pag. 33–34.]

nálaton kívüli, művészeti értékkel nem bíró harangok, amelyek ellenszolgáltatás nélkül önként átengedhetők a hadvezetőségnek. 1915. szeptemberében az egyházmegye területén először hét harangot, majd kilenc egyházközség tíz harangot ajánlott fel. Mivel a Monarchia rézellátása továbbra is megoldatlan volt, elkerülhetetlenné vált további harangok begyűjtése. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium augusztus 8-án felszólította az egyházi hatóságokat, hogy készítsenek kimutatást a hozzájuk tartozó egyházközségek tulajdonában lévő harangokról. Törvényhatóságokként és járásonként kellett feljegyezni a településeket a lakosság és hitközség lélekszámával, össze kellett írni a templomokat és kápolnákat, a bennük lévő harangok számát, az öntésük idejét, hozzávetőleges súlyukat kg-ban megadva és meg kellett jelölni a fémkeveréket is. A kimutatás beküldésének határideje szeptember 15-e volt.⁵⁶

A máriapócsi kegytemplom számára 1909-ben új harangok készültek, ezért a torony vasszerkezetét is megerősítették. 1910-ben egy 30 mázsa tömegű harangot helyeztek el az egyik toronyban.⁵⁷ Ruzinkó Emmánuel monostorfőnök 1915. szeptember 14-én küldte meg a máriapócsi kegytemplomban lévő harangok kimutatását: „[...] a máriapócsi kegytemplom kettős tornyában összesen nyolc harang van használatban. Az északi toronyban 7, amelynek súlya 36 métermázsa, és a déli toronyban 1 nagy harang, súlya koronával együtt 33 métermázsa.”⁵⁸ Emmánuel atya levelét azzal zárja, hogy Máriapócs nagy búcsújáráshely, így erre való tekintettel nem állnak rendelkezésükre nélkülözhető harangok.

1916. február 26-án a hajdúdorogi püspök levelet írt Ruzinkó házfőnöknek, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter kérésére írja meg, hogy Máriapócsban hány harang van, mennyi az összsúlyuk és annak 2/3-át engedje át katonai célokra.⁵⁹ 1916. szeptember 20-án a monostorfőnök Miklósy István⁶⁰ püspök (1913–1937) segítségét kéri a harangok megmentésének ügyében: „Ha Méltóságod atyai párfogásába veszi annyi ezer és ezer búcsújáró hívő jámbor óhaját, hogy egyetlen híres templomunk harangjai mint nélkülözhetetlenek, megmentessenek, úgy hiszem, hogy ügyünk legfelsőbb helyen is meghallgatásra fog találni.”⁶¹ A püspök 2823/1916-os számú levelében észrevételezi, hogy a 6.900 kg összsúlyú harangokból 6.000 kg-ot akarnak hadi célokra fordítani, amelyhez csak ennyit fűz hozzá: „Sajnos, ez tényállás!”⁶²

Ruzinkó Emmánuel 1917. május 23-án kelt leveléből kiderül azonban, hogy a püspök közbenjárására ideiglenesen mégis felmentették a máriapócsi kegyhely harangjait a hadi célokra való felhasználás alól, de a házfőnök további segítségért folyamodik, hiszen „Máriapócsnak sem 1700 év előtti, sem műemléki jelleggel bíró harangjai nincsenek, és így a kegytemplom harangjai is ki vannak téve annak az eshetőségnek, hogy hadi-célokra felhasználtassanak.”⁶³ Az irat külzetén található választervezetben olvasható, hogy Miklósy püspök biztosítja a szerzetes atyát, hogy amint a harangok egyenlőre még

56 SZEMÁN László: *Első világháborús harangrekvirálás Szabolcsban és Szatmárban. A görögkatolikusok harangjainak háborús célokra fordítása*. In: Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv XXI. Nyíregyháza, 2019. 181–182.

57 TÖRÖK: *Máriapócs...*, 196.

58 MAJCHRCSNÉ – NYIRÁN: *Mindnyájunk...*, 97.

59 TÖRÖK: *Máriapócs...*, 196.

60 VÉGHSEŐ: *Görögkatolikus...*, 40.; IVANCSÓ: *A magyar...*, 41–43.

61 MAJCHRCSNÉ – NYIRÁN: *Mindnyájunk...*, 98.

62 TÖRÖK: *Máriapócs...*, 196.

63 MAJCHRCSNÉ – NYIRÁN: *Mindnyájunk...*, 99.

csak tervbe vett, további rekvirálása aktuálisvá válik, megteszi a szükséges lépéseket ennek megakadályozására. November 8-án mindezek ellenére megjelent Máriapócon egy katonai biztosság, hogy a kegytemplom eddig felmentett harangjait a parancsnokság rendelkezésére azonnal leszerelje, mivel a korábbi felmentést hatályon kívül helyezték.⁶⁴ Emmánuel atya ekkor ismét a püspökhöz fordul segítségért, így november 9-én a püspöki helyettes levelet intéz Breyer István miniszteri osztálytanácsoshoz, majd gróf Apponyi Albert miniszterhez is a rekvirálás megakadályozása érdekében. „Az országos hírvő kegyhelyen nemcsak egyházmegyénk, hanem az egész ország hívő népe összesereglik, hogy a Boldogságos Szűz csodatevő kegyképe előtt keressen enyhülést abban a nagy szomorúságban és megpróbáltatásban, mely a most dúló háború következtében nehezedett rája.”⁶⁵ – hangzik az indoklás. A máriapócsi szerzetesek 1917. november 13-i gyűlésének jegyzőkönyvében már ez olvasható a harangokkal kapcsolatban: „P. Barnabás templomgondnok beszámol a kegytemplom harangjainak ügyéről. Ti. a mindjobban reánk nehezedő háborús évek, a máriapócsi kegytemplom harangjait is bevonultatni kívánta (sic!). Tekintettel a kiváló kegyhelyre, a harangok fölmentése, mindez ideig sikerült. De a nehéz idők, melyek édes hazánkra 1914–1917 években is reá teherként nehezedett (sic!), a kegytemplom harangjait is beszolgáltatni kívánta. A harangok fölmentésétől a Hadügyminiszter úr elállott.”⁶⁶ A testület mindezt tudomásul vette.

A Hajdúdorogi Egyházmegyében a legtöbb harangot Máriapócsról vitték el: nyolc harangból hetet leszereltek. Dolhy Leontin⁶⁷ házfőnök 1926. július 27-én kelt levele, amelyben a nyírgyulaji esperesi hivatal 69–926. számú felhívására összeírta a kegytemplom tornyaiból 1917 őszén hadi célokra elvitt harangokat, ezt a listát közli: hét harangot vittek el, 50 mázsa 85 kg súlyban. Részletezve az egyes harangok súlya: 35 mázsa, 7 mázsa, 4 mázsa, 3 mázsa, 1 mázsa, 50 kg és 35 kg. Leontin atya így ír az elszállítás körülményeiről: „Azon kívül, hogy a harangok levétele és elszállítása a nép szűnni nem akaró zokogása között történt, más említésre méltó eseményről vagy történeti adatról nincs tudomásom.”⁶⁸ A levél végén megjegyzi, hogy a 35 mázsás harang a búcsús hívek adományából vétetett.⁶⁹

A kegytemplom 1918-ban felvett leltárában az alábbiak szerint került bejegyzésre az adott évben meglévő harangok leírása: „Ugyancsak az északi toronyban van elhelyezve hét harang, melyek közül a »Sz. Bazil« harang újra lett öntve az összhang kedvéért. – A

64 MAJCHRCSNÉ – NYIRÁN: *Mindnyájunk...*, 101.

65 MAJCHRCSNÉ – NYIRÁN: *Mindnyájunk...*, 103–104.

66 Jegyzőkönyv [pag. 48.] Az addig meghagyott templomi harangok hadi célokra történő beszolgáltatásáról a Görög Katolikus Szemle is beszámolt: *Viszik a többi harangot is*. Görög Katolikus Szemle, Ungvár, 1917. április hó 29. 3.

67 VÉGHSEŐ: *Görögkatolikus...*, 77.

68 NSZBRL 1. doboz I–1-d

69 1922-ben az amerikai magyar hívők adományaként a kegytemplom egy 400 kg és egy 560 kg súlyú harangot kapott. vö. MAJCHRCSNÉ – NYIRÁN: *Mindnyájunk...*, 121. A Nyírvidék így számolt be erről: „Az amerikai gör.kath. hívek áldozatkészsége lehetővé tette, hogy a hajdúdorogi egyházmegyének a háborúba elvitt harangjait újjakkal pótolhassák. Két új harangot létesítettek a máriapócsi kegytemplom részére amerikai áldozatkészségből. Egyik 400, a másik 560 kg súlyú. Az új harangokat e hó 17-én, vasárnap áldotta meg Sereghy László szentszéki ülnök, püspöki titkár. Az ünnepélyes szent misét Szemerszky Miron Sz. Bazil-r. atya mutatta be. Legeza Tivadar sz. Bazil-r. atya pedig halálával emlékezett meg magasszárnyalásu beszédében az amerikai hittestvérekről. A szentelési szertartást Sereghy László püspöki titkár végezte a Bazil-rendi atyák segédlete mellett.” A máriapócsi kegytemplom új harangjait az amerikaiak adták. Nyírvidék, 1922. december 24. 9.

déli toronyban egy új »Mária« harang⁷⁰ szereztetett, mely a koronával együtt 33 mázsa és vasállványon nyugszik.”⁷¹ Emellett a jegyzet rovatban ez a megjegyzés szerepel: „A régi nagy Szt. Mihály harang kivételével az összes harangot a katonaság hadi czélokra lefoglalta és elvitte.”⁷²

A máriapócsi harangok rekvirálásának folyamata az 1901–1925 között kiadott Iktatókönyvben is nyomon követhető. Itt került bejegyzésre többek között az is, hogy a máriapócsi harangokért a monostor 13.072 korona térítési díjat kapott, amit a hitelszövetkezetbe fektetett be.⁷³ A Rend tartományi főnökségének 1916–1918 közötti bevételi-kiadási naplójából látható, hogy más bazilita monostorok harangjait is elviszik ekkor: a krasznibrodi monostor 1916-ban 4.332 korona térítési díjat kapott a beszolgáltatott harangjaiért, 1917-ben a miszticei harangok térítési díja 2.040 koronát tett ki, a bikszádi rendház pedig 1.928 koronában részesült az elvitt harangokért.⁷⁴

A nem csökkenő rézhiány miatt sok állami épület, templom és kastély réztetejét és villámhárítóját is leszerelték. Nem történt ez máshogy a máriapócsi kegyhelyen sem, így az 1918-as templomleltárba is bejegyzésre került: „A templom horgonyozott, bádoglemezekkel van fedve és csatornákkal ellátva. A két nagy torony vörösrézrel van fedve és a fa gerendázat helyett vas szerkezet alkalmaztatott. Jegyzet: a tornyokon lévő vörösréz tetőt a katonaság hadi czélokra lefoglalta és jelenleg leszerelés alatt áll.”⁷⁵

A kegyhely harangjainak beszolgáltatása mellett egy másik olyan esemény is történt, amely felkavarta a település híveinek életét: 1917. október 29-én éjjel egy ismeretlen tettes elrabolta a kegykép összevegyt arany és ezüst ékszereit, valamint gyöngyeit. Bár az ellopott tárgyak kiléte ismeretlen maradt, a Seszták Barnabás templomgondnok által 1918-ban felvett templomleltár segítségével jól nyomon követhető, hogy mely tárgyak tűntek el, illetve maradtak meg és a hívek miket adományoztak még a lopást követően az ikonnak 1918. július 20-ával bezárólag.⁷⁶

70 A „Mária” harang egy darabja ma a Nagy Szent Bazil Rend Máriapócsi Gyűjteményében látható. 2015-ben, a kegytemplom zarándokhellyé válásának 300. évfordulóján szentelték fel a békesség harangját Máriapócson – székesegyház déli templomtornyában Máriapócson vasárnap délelőtt. Az első világháború során ágyúba öntött, Mária névre keresztelt 23 mázsás harang helyére került a 16 és fél mázsás, cisz hangnemben megszólaló harang, amely egy lengyelországi harangöntő műhelyben készült. (A szerző megjegyzése)

71 1918. *Leltár a Sz. Bazil Rend Máriapócsi kegytemplomáról*, (a továbbiakban *Templomleltár*) [pag. 1.] NSZBRL 7. doboz I–1-a

72 uo.

73 *Указатель 1901 I/I – 1925 31/XII*. NSZBRL 1. doboz I–1-b, Minden harang leszerelésénél jegyzőkönyv készítését írta elő a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium. Az átvételi jegyzőkönyv egy olyan nyomtatvány volt, amely tartalmazta a helyiség nevét, az átvett harangok számát, súlyát, a katonai hatóság nevét és a harangokért kártérítésként kapott összeget. A kártalanítás kilogrammonként 4 koronában volt megállapítva. SZEMÁN: *Harangrekvirálás*, 8.

74 *A szt. Bazilrendi tartományi főnökségének bevételi és kiadási naplója I. 1916–1918*. pag. 2–7. NSZBRL 1. doboz I–1-d.

75 *Templomleltár*, [pag. 1.]

76 bővebben: FÖLDVÁRI Katalin: *A máriapócsi kegykép 1917-ben elrabolt fogadalmi adományai*. Athanasiana 50. (2020) 114–142.

5. 1918 – AZ UNGVÁRI NAGYKÁPTALAN

A Rend 1918. augusztus 23-án nagykáptalant, vagyis nagygyűlést rendezett Ungváron. A Papp Antal⁷⁷ munkácsi püspök (1912–1924) elnökletével megtartott tanácskozáson a következő szerzetesek vettek részt: *Homa Joakim* rendi tartományfőnök, *Dolhy Leontin* munkács-csernekhegyi, *Ruszinó Emánuel* máriapócsi, *Maxim Atanáz*⁷⁸ ungvári, *Lupis Szilveszter* kisbereznai, *Gavris Kelemen*⁷⁹ husztbaranyai, *Maxim Ágoston* bixádi házfőnökök mellett jelen volt *Motrincz Bertalan*⁸⁰ a munkács-csernekhegyi, *Seszták Barnabás*⁸¹ a máriapócsi, *Zsatkovics Dénes*⁸² ungvári, *Porotunszky István* a miszticzei, *Bojtsik Sebestyén*⁸³ a kisbereznai, *Legeza Tivadar*⁸⁴ a husztbaranyai, *Szkiba Teofán* bixádi, *Szemerszky Myron*⁸⁵ krasznibródi rendházak képviselői. *Szegedy Bazil* miszticzei monostorfőnök betegség miatt nem jelenhetett meg. A gyűlésen elhangzottakat az elnöklő püspöki részéről *Sztojka Sándor*, püspöki titkár, míg a Rend részéről *Legeza Tivadar* szerzetes atya rögzítette.

A gyűlés nyitóbeszédében Papp Antal munkácsi püspök összegezte a háborús évek eseményeit: „*A mindenható által 4 év előtt reánk bocsájtott nagy megpróbáltatás: az egész világot megrázó, felforgató világháború Nagy Szent Bazil rendje magyarországi tartományát sem kímélte meg a károsodás, sőt felette nagy áldozatot kívánt tőle, mert a hazánk északi határán nagy tömegben betört ellenség a nagymonostori (Krasznibródi) zárdát elfoglalta s hónapok mulva csak úgy volt onnan a mi seregeink által kiűzhető, hogy messzehordó ágyúink rommá lőtték megerősített állását és így megsemmisült a monostor templomával és melléképületeivel együtt. Közel másfélmillió korona a kár, melyet a rend itten ingó és ingatlanban szenvedett.*”⁸⁶

A többi monostor nem esett hadszínterre, de megérezte a háború súlyát, mivel az elszállásolt, átvonuló katonák rongálásai súlyos anyagi károkat okoztak. Emellett a rend tagjait és a papságot megpróbáltatások is érték: gyanúsítás, az idegen katonák részéről tapasztalt műveletlen zaklató bánásmód, fenyegetések, kellemetlenségek. Az anyagi és lelki károkat a Rend tagjai szerzetesi hivatásukhoz méltón békétűréssel, nemesen viselték.⁸⁷

77 VÉGHSEŐ: *Görögkatolikus...*, 58.

78 VÉGHSEŐ: *Görögkatolikus...*, 76.

79 JANKA György: *A harmadik könnyezés története*. In: Jancsó István (szerk.): „Téged jöttünk köszönteni”, Nemzetközi konferencia a máriapócsi kegykép harmadik könnyezésének centenáriumán, Nyíregyháza, 2005. 11. 1. jegyzet

80 VÉGHSEŐ: *Görögkatolikus...*, 89.; IVANCSÓ: *A magyar...*, 61.

81 VÉGHSEŐ: *Görögkatolikus...*, 90.; Seszták Barnabás kiválasztására és meghatalmazására a máriapócsi kolostor augusztus 20-i gyűlésén került sor. vö. Jegyzőkönyv [pag. 58.]

82 VÉGHSEŐ: *Görögkatolikus...*, 107.

83 VÉGHSEŐ: *Görögkatolikus...*, 104.

84 VÉGHSEŐ: *Görögkatolikus...*, 110.; IVANCSÓ: *A magyar...*, 112–113.

85 VÉGHSEŐ: *Görögkatolikus...*, 112.

86 *Jegyzőkönyv, felvétel ungváron a Szent-Bazil Rend monostorában 1918. évi augusztus hó 23. napján a Magyarországi Nagyszent Bazil Rendi Káptalani gyűlésen* (a továbbiakban: A káptalani gyűlés jegyzőkönyve) [pag. 1–2.] NSZBRL 7. doboz I–I-a. Bár a cári csapatok szétlőtték a monostort a templommal és a Mária-kápolnával, az ősi Mária-kegykép csodálatos módon túlélte a pusztítást. vö. DUDÁS – LEGEZA – SZACSVAY: *Baziliták*, 22.

87 BENDÁSZ Dániel: *A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papságának helyzete az első világháború idején* In: Az első világháború és a görögkatolikusok. Tanulmánykötet, Szerk. Marosi István – Suslik Ádám. Beregszász – Nyíregyháza, 2020. 95–103.

Pozitívumként emeli ki a püspök azt, hogy egyik rendtársuk „három évi kitarító, önfeláldozó, lelkes munkálkodása által, melyet több ízben kísért Királyunk Ófelsége a felettes katonai hatóságai elismerése, fényt derített a Rendre és dicsőséget szerzett annak!”⁸⁸

Szkiba Teofán Nagy Szent Bazil Rendi áldozópap és tartalékos tábori segédlelkész, akit a hadügyminiszter 1915. szeptemberében szolgálatra rendelt be, szeptember 6-án vonult be a 11. honvéd gyalogezredbe. „Azt hisszük, hogy a népszerű páter ott is úgy fog megfelelni feladatának, mint itt a katedrán és a hitélet fejlesztése terén.”⁸⁹ – olvasható a korabeli sajtóban. Szkiba atya nemcsak a máriapócsi búcsúk szónokaként volt ismert a hívek számára, hanem a Felvidéken és hazánkban tartott lelkes misszióiról, illetve a szociális téren kifejtett tevékenységéről is. Részt vett a katolikus népszövetség megerősítésében, megszervezte és vezette a dalárdát, munkálkodott a hitelszövetkezetben. „A véres világháború újabb alkalmat, újabb működési teret nyitott számára, melyen buzgalma és tehetsége érvényesülhetett. [...] 1915. év szept. 2-án behívták s azonnal be is vonult az északi harctérre, mint a 11-es honvédek ezredlelkésze. – 1916. szeptembere óta pedig ugyanezzel az ezreddel együtt az erdélyi fronton van. [...] Lelki vezetője az ezrednek: misézik, gyóntat, prédikál, nem egyszer a lövészárokból, a legnagyobb veszélyben; vezeti az ezred irodáját, tehát nemcsak anyakönyveket, hanem állandóan levelez árvák özvegyek és otthonmaradottak érdekében.”⁹⁰ A Szkiba Teofán által felmutatott eredményeket kitüntetések is igazolták, két év alatt a következő érdemrendeket kapta a fronton: 1. „Piis meritis” papi érdemkereszt, 2. a „Ver. ker.” II. oszt. hadiékítményes rendjele, 3. II. oszt. német vaskereszt, 4. „Ferenc József”-rend lovagkeresztje.⁹¹

Ezt követően Papp Antal beszámolt arról, hogy a Nagy Szent Bazil Rend tisztújító gyűlését a háború által okozott zavarok, illetve a kolostoroknak a katonaság elszállásolására történt lefoglalása miatt nem tudták megtartani és külön örömeire szolgál, hogy erre az ungvári monostorban kerül sor. „Emlékezetes lesz e gyűlés a Rendnek és e monostornak történetében. Az első alkalom az, amidőn a Rend Benjáminja, a legfiatalabb testvér összes testvéreit vendégül fogadja, hogy szeretetüket szeretetével viszonzza.”⁹² A püspök üdvözlöi az 1912-ben Ungváron megnyílt középiskolai internátust, hiszen ez a Szent Bazil Rend újabb erősségként megmutatta a Rend életképességét, szellemi nívóra irányuló törekvését. Ezt követően a gyűlés elnöke összefoglalja a Rend további terveit. A baziliták új törekvéseként jelenik meg egy olyan gazdasági népiskola megszervezése, amelynek célja a háborúban elesett hívek árváinak támogatása, illetve a szakszerű gazdálkodásnak felvidéki hívekkel gyakorlati úton történő megismertetése és megkedveltetése. A népiskola a munkács-csernekhegyi monostorban működne. Miután a Rend definitoriuma⁹³ engedélyezte az intézmény létesítését, Papp Antal körlevélben szólította fel lelkészeit arra, hogy tájékoztassák, illetve buzdítsák a hadiárvák gyámjait neveltjeik beíratására. Ha 20–30 árva jelentkezne, akkor lehetővé válna az iskola megnyitása, új működési teret adva ezzel a Rend fiainak. A másik fontos feladatot a rendtagok számára a lelkek üdvének megmentése adja: „[...] sok hitközségben a hívek közötti idegen befo-

88 A káptalani gyűlés jegyzőkönyve, [pag. 2.]

89 *Új katonalelkész.* In: Görög Katolikus Szemle, Ungvár, 1915. szeptember hó 5. XVI. évf. 36. szám 3.

90 IVANCSÓ Jenő Ödön: *A Görögkatolikus Magyarok Naptára az 1918-ik közönséges esztendőre*, 3. évf. 1917. 107–108.

91 IVANCSÓ: *A Görögkatolikus...*, 109.

92 A káptalani gyűlés jegyzőkönyve, [pag. 2.]

93 definitorium: a szerzetesrend 6–8 tekintélyes szerzetesből álló főtanácsa

lyás által felkeltett és sok helyen az izásig felszított nyugtalanság, sőt forrongás mutatkozik. Lelkellen izgatók felhasználták hiveinknek ősi szokásaikhoz való merev ragaszkodását, tulhajtott konzervativizmusát és őket a naptár-reformmal szemben ellenállásra, sőt egyes helyeken katolikus hitők elhagyására csábítják.”⁹⁴ A püspök ezért a Nagy Szent Bazil Rend fiainak segítségét kéri a lelkészek és a nép közti bizalom helyreállításában.

Az 1918-as ungvári nagygyűlésen újra napirendre került a Rend megreformálásának kérdése. A Nagy Szent Bazil Rend 1908. december 22-én az Apostoli Szentszék 25,677. számú rendelete értelmében kísérletet tett egy belső reformra, ami azonban nem vezetett kielégítő eredményre, hiszen a Rend nem nyert megfelelő succrestentiát⁹⁵. A püspök ezért javasolja, hogy a baziliták vegyenek példát más rendek gyakorlatairól és hozzanak döntést afelől, hogy nem lenne-e érdemes a Jézus Társasága atyáinak segítségét kérni.

Az elnöklő Papp Antal szavait megköszönve Homa Joákim tartományfőnök tett „kimerítő” jelentést a Rend szellemi és anyagi állapotáról az 1918-ban tett éves látogatása alapján.⁹⁶ A rendházak közül mind a szellemi, mind a gazdasági helyzetet tekintve kiemelkedik a máriapócsi kolostor, amit Joákim atya 1918. május 7–8. napjain mért fel. A kegytemplom és a monostor épületei jó állapotban vannak, a házfőnök és négy atya él itt, a szolgálatukban pedig 43 cseléd és szolga áll. A rendház állatállományát 241 darab és 9 kas méh alkotja, a rendház naplója szerint pedig a kolostor 1917. évi bevétele 224.936 korona 20 fillér, kiadása pedig 204.453 korona 46 fillér. A megmaradt összeg 20.482 korona 74 fillér.⁹⁷

A rendházak állapotának ismertetése után visszatérnek a rendi reform kérdéséhez. Az eltérő vélemények miatt az elnök szavazásra bocsátja, hogy a Jézus Társaságtól vagy a Rend galíciai provinciájától kérjenek-e segítséget. A szerzetesek 4 ellenében 11 szavazattal a Jézus Társaságot választották. Ezt követően Maxim Atanáz több kérdést is felvetett a gyűlésen. Az ungvári házfőnök kérte, hogy a Rendi kormány gondoskodjon az ungvári monostor fenntartásáról, melyre a káptalan a máriapócsi monostort kötelezte. Ezután megtárgyalták az elmaradt jubileumi ünnepek előkészítésével kapcsolatos javaslatok beadásának határidejét, a máriapócsi megartásának szabályozását, döntés született arról, hogy a máriapócsi kolostorban évente két lelkigyakorlatot tartsanak. A gyűlés végén tartományfőnököt, monostorfőnököket és definitorokat⁹⁸ választottak: Homa Joákim került 3 évre a tartományfőnöki székbe, a máriapócsi monostor főnöke pedig Maxim Atanáz lett.⁹⁹

94 A káptalani gyűlés jegyzőkönyve, [pag. 3.]

95 succrestentia: utánpótlás

96 A jegyzőkönyvben olvasható a máriapócsi, bixádi, husztbaranyai, miszticei, kisbereznai, munkács-csernekhegyi, krasznibródi és bukóchegyi monostorok, valamint az ungvári internátus állapotfelmérésnek összegzése. A káptalani gyűlés jegyzőkönyve [pag. 4–6.]

97 A káptalani gyűlés jegyzőkönyve, [pag. 4.]

98 definitor: egy-egy rendtartomány tanácsadó képviselője a rend általános fő előjárója mellett

99 Maxim Atanáz 1918. szeptember 28-án tartotta meg első rendházi havi gyűlését, „bemutatkozása alkalmával mondott szavai felöltették mindazon törekvéseket, melyek a 3-as fogadalom tisztább s lelke-sebb megtartásában foglaltatnak. Amelyből a bensőbb lelki életnek kell, hogy magasabb s tökéletesebb emelkedettség törjön utat a szeretet s megértés kapcsával.” – írja Bojcsik Sebestyén jegyző az új házfő-nökről (Jegyzőkönyv [pag. 59–62.]) Atanáz atya első intézkedései között szerepelt a szent misék ügyének rendezése (minden atya számoljon el velük, és szolgáltassa be a házfőnöknek), elrendelte tovább azt is, hogy a rendtagok az előjáró engedélye nélkül ne hagyják el a monostort. A házfőnök a testület elé terjesztette emellett azt is, hogy célszerű lenne október 1-től a monostor birtokának vezetését és becslését

A nagykáptalanról a *Görög Katolikus Szemle* is beszámolt, a kiadvány örömmel üdvözölte a gyűlést: „[...] Mindig élénk figyelemmel kísértük a rend működését, érdekelt minden lépése, annyira be szeretnők kapcsolni egyházmegyénk rendes kulturális és hitéletének előbbre vitelébe, hogy a rend minden egyes ügyét a magunkénak érezzük. [...] Mi ismét nagyban, életerősnek szeretnők látni a rendet, hogy tagjai kivegyék részüket minden munkából. A tulajdonképeni contemplatív életen kívül internátusokat, szeretet-házakat, gazdasági és szakiskolákat vezessenek, egyik-másik tagjukat meg katedrán lássuk. Milyen szép volna, ha egy páran középiskolákban működnének, egy rendtag meg a theológián kapna tanszéket. [...] A mostani nagygyűlésen végre ahhoz a válaszutához jutottak, mely meg fogja alapozni teljesen a rend jövőjét. A nagygyűlésen résztvevett összes rendi tagok kimondották a rend reformációjának szükségességét s a reform keresztülvitelére a magyarországi Jézus Társaságot választották. Örömmel szegezzük le a mostani nagy káptalan eme határozatát s üdvözüljük a hivatásukat a szó nemesebb értelmében felfogó Bazilita atyákat ezen lépésüknél.”¹⁰⁰

6. 1919 – A FORRADALMAK IDŐSZAKA

Az 1919. év első hónapjában még meg tudták tartani a bazilita atyák a havi összejövetelt, ezt követően azonban augusztus 30-ig erre nem volt lehetőségük: „A gyűlés megtartása után P. Atanáz hűfőnök a maga egész terjedelmében beszámol a revolúciók óta történt fontos eseményekről. Nehéz napok voltak azok, melyek súlyos teherként nehezédtek magyar hazánkra. A normális életet teljesen felváltotta a rendellenesség mely a mi gazdasági és házi életünket sem kímélte meg. Ezért történt az hogy házigyűléseinket sem tudtuk nyugodtan megtartani.”¹⁰¹ – írja Bojcsik Sebestyén¹⁰² a jegyzőkönyvben. A testület tagjai megértéssel veszik tudomásul ezt, hiszen ők is átélték a szóban forgó nehéz időszakot, mely ellenére folyamatosan értesültek a rendházat érintő fontos eseményekről.

Október 31-én, az őszirózsás forradalom idején a házi gyűlésen is az aktuális eseményekről volt szó: „A gyűlés megnyitása után P. Atanáz házfőnök – mivel a gyűlés épen a forradalom kitörésének napján tartatott – szól a forradalomról, élénk szavakkal ecseteli annak erkölcsi és anyagi kárait, nemkülönben a communismust, s az azt követő idegen megszállást. – A felizgatott kedélyeket kielégíteni teljes lehetetlenség a monostori gazdaságot pedig az egymást követő állapotok igen érzékenyen érintette.”¹⁰³ Atanáz atya beszéde végén kiemelte testi és szellemi a munkavégzés fontosságát, illetve a szerzetesek által vállalt kötelezettségek pontos és lelkiismeretes teljesítését.

A nyírbátori járás főszolgabírójának 1919. december 26-án 3356/1919. K. szám alatt kelt levele arról tájékoztat, hogy a helybeli határszakasz parancsnoksága 100 kg zsír öszszegyűjtését kéri, amelyet újévi ajándéku küldenek a katonák számára. A főszolgabíró tekintettel arra, hogy a parancsnok úr „a legnagyobb méltányossággal pártfogolta” érdekeiket, kérelmének helyt adva a környékbeli települések lakóinak, uradalmainak meg-

görögkatolikus szakemberre bízni. A testület elfogadta a javaslatot és 1918. október 1-től Bakay István bízta meg a feladattal. (Jegyzőkönyv [pag. 63–66.]

100 *Görög Katolikus Szemle*, Ungvár, 1918. augusztus hó 25. XIX. évf. 34. szám. 1.

101 Jegyzőkönyv [pag. 67.]

102 VÉGHSEŐ: *Görögkatolikus...*, 104.

103 Jegyzőkönyv [pag. 69.]

jelölése mellett, a máriapócsi Nagy Szent Bazil Rendet is 10 kg zsír beszolgáltatására szólította fel, amit a listában megjelölteknek december 31-ig kellett teljesíteniük.¹⁰⁴

A bazilita atyák széles tevékenységi köréhez tartozott a rászorulóknak megsegítése. Mivel Máriapócs háromezer holdnyi területének kétharmada nagybirtokosok tulajdonában volt, a községben nagyon sok nincstelen élt, akiken a bazilita atyák pénzdományokkal, kölcsönökkel, terménnyel, vagy más adománnyal igyekeztek segíteni.¹⁰⁵ A szegényeknek emellett külön lisztet öröltek és hetente egy kemencényi kenyeret sütöttek a számukra. Az első világháborút követő földreform keretében a Rend önként ajánlotta fel házépítésre a régi gazdasági majort és a csűröskert területét, ahol akkor öt utcasor épült ki. A gazdaság központjában, a „papok tanyáján” iskolát és tanítói lakást építettek a szerzetesek és saját költségükön tartották fent ezeket.¹⁰⁶

7. 1920 – A TRIANONI BÉKEKÖTÉS KÖVETKEZMÉNYEI

A trianoni országhatárok új helyzetet teremtettek a magyar katolikus egyházkor-mányzat struktúrájában. A Hajdúdorogi Egyházmegyét az új határok három részre osztották: nagyobbik része Magyarországon maradt Nyíregyháza székhellyel, ehhez 82 parókia tartozott. A Bodrogköz 4 parókiája Csehszlovákiához került, az egyházmegye majdnem felét kitevő 75 parókia pedig Romániáé lett. A 82 hajdúdorogi egyházközség mellett Magyarországon maradt 20 eperjesi és egy-egy munkácsi, nagyváradi, valamint lugosi egyházmegyes parókia is.¹⁰⁷

A trianoni béke gyökeres fordulatot hozott a baziliták szervezetében is. A történelmi Magyarország területén fennálló magyar tartomány kilenc monostort foglalt magába: *Munkács, Máriapócs, Ungvár, Krasznibród, Bukóchegy, Bikszád, Misztice, Kisberezna, Huszbaranya*. Trianon után a monostorok többsége Csehszlovákiához, kisebb része Romániához került, csak Máriapócs maradt Magyarországon.¹⁰⁸ Maxim Atanáz monostorfőnök így jellemezte a békekötés következtében kialakult helyzetet: „*A Szent Bazil Rend magyarországi provinciájához jelenleg kilenc monostor tartozik. Ezek közül az új*

104 A lista a következőket tartalmazza: Mándy uradalom, Nyírbátor; Bóni Gyártelep, Nyírbátor; Zselinszky uradalom, Encsencs; Schwartz Károlyné, Nyirgyulaj; Mándy Loránd, Piricse; Somossy Ferenc, Nyírbo-gát; Jonczy Albert, Kisléta; Szent Bazil rend, Máriapócs; Gr. Károlyi József, Nyirpilis; Mandál András, Piricse; Klein Adolf, Piricse. A főszolgabíró a levél végén megjegyzi, hogy több gazdaság is kimaradt a felsorolásból, így azokat a következő igénylés alkalmával fogja megterhelni. NSZBRL 4. doboz I–2.

105 1915-ben alamizsnára és segélyre 529 korona 11 fillért, 1916-ban 382 koronát, míg 1917-ben 6370 korona összeget költött a monostor. *A máriapócsi szent Bazil-rendi monostor számadási kivonata az 1915. évről. I. K.* [pag. 3.]; *A máriapócsi szent Bazil-rendi monostor számadási kivonata az 1916. évről. I. K.* [pag. 4.]; *A máriapócsi szent Bazil-rendi monostor számadási kivonata az 1917. évről. I. K.* [pag. 3.] NSZBRL 4. doboz I–2.

106 DUDÁS: *A baziliták szerepe...*, 109–110.

107 VÉGHSEŐ – TERDIK: *Minden utamat...*, 52.; Tamás VÉGHSEŐ: *Katholiken des byzantinischen Ritus in Ungarn*. II. Teil: Von 1920 bis 1989. In: Uő.: *Unió, integráció, modernizáció. Tanulmányok a görögkatolikus egyház történetéhez*. Nyíregyháza, 2021. 285–290.; uő.: *Trianon-trauma: az egyház-megye veszteségei, küzdelem a fennmaradásért*. In: Terdik Szilveszter (szerk.): *Orcád világossága. Görögkatolikusok Magyarországon, Magyarországi Sajtójogú Metropolitai Egyház, Debrecen*, 2020. 404–414.; PIRIGYI István: *A magyarországi görögkatolikusok története II*. Nyíregyháza, 1990. 123–125. Vö. VÉGHSEŐ Tamás: *Források a magyar görögkatolikusok történetéhez*. 4. kötet: 1917–1925 (CA. *Textus/Fontes II/4/4*), Nyíregyháza 2020.

108 DUDÁS – LEGEZA – SZACSVAY: *Baziliták*, 20.

politikai határok szerint Csonka-Magyarországon van: 1. Máriapócs, román megszállás alatt; 2. Bikszád, cseh megszállás alatt; 3. Munkács-Csernekhegy (anyazárda); 4. Husztbaranya; 5. Misztice; 6. Ungvár; 7. Kisberezna, 8. Krasznibród (rommá lőtték a háború alatt, s egyelőre nem gondolhatunk a felépítésére sem) és 9. Bukóchegy (elhagytuk tíz esztendő óta, mert vadvízfelszivárgás miatt az épület lakhatatlan). Van összesen 18 páter. Anyagilag és erkölcsileg is első helyen a máriapócsi monostor áll.”¹⁰⁹

A huszas évek elejég valamennyi, Magyarország területén lévő bazilita kolostor a Magyarországi Provinciához tartozott, melynek anyarendháza Munkács-Csernekhegyen volt. 1920-ban a csernekhegyi és a máriapócsi monostor is a Legszentebb Üdvözítőről elnevezett galíciai provincia kötelékébe került.¹¹⁰ Mindez azonban megnehezítette a máriapócsi baziliták intenzívebb bevonását a Hajdúdorogi Egyházmegye életébe, mivel a galíciai provincia előljárói kifejezetten ellenségesen viszonyultak az egyházmegyéhez.¹¹¹ Csernekhegyen 1921 elején megnyílt a noviciátus,¹¹² a magyar szerzetesek egyik része itt, másik része pedig a galíciai Krechovban tanult.¹¹³

A változásokat ezek után már nem a magyar jezsuiták, hanem a csernekhegyi kolostort 1920. november 2-án átvevő galíciai bazilita atyák indították el és elkezdték a Rend kárpátaljai ágának megreformálását.¹¹⁴ A Nagy Szent Bazil Rend reformfolyamata már 1882-ben elkezdődött, miután a jezsuiták június 15-én átvették a dombromilyi bazilita kolostort. Munkájuk 19 éven át tartott, ám ezeknek a reformoknak az elfogadása nem volt kötelező, ezért a régi szerzetesek kihalásáig a galíciai provincia két csoportra oszlott: a megreformált és a reformokat elutasító atyák közösségére. A magyarországi rendtartomány vezetője 1906-ban Homa Joákim lett, aki hozzájárított a reform előkészítéséhez, az első világháború kitörése azonban hátráltatta a róla szóló megállapodást. Bár az 1918-as ungvári nagykáptalanon végül határozatot hoztak a Rend jelen lévő képviselői arról, hogy a reformok kidolgozására a Jézus Társaságot kérik fel, a trianoni békekötés következményeként ezt a galíciai bazilita atyák valószínűsítették meg. „[...] a galíciai

109 MAJCHRCSNÉ – NYIRÁN: *Mindnyájunk...*, 106–107.; Vö. *Jegyzőkönyv, felvétel Ungváron a Szent-Bazil Rend monostorában 1918. évi augusztus hó 23. napján a Magyarországi Nagyszent Bazil Rendi Káptalani gyűlésen*, 1–2. NSZBRL 7. doboz 1–1-a.

110 PIRIGYI: *A magyarországi...*, 145.

111 Az 1929-ben a MAGOSZ (Magyar Görögkatolikusok Országos Szövetsége), amelynek létrehozásában a baziliták is segítkeztek, a máriapócsi rendház galíciai provinciától való függetlenítését kérte XI. Pius pápától azért, hogy az egyetlen, Magyarországon maradt bazilita kolostor a görögkatolikusok fejlődését szolgálhassa. A Szentszék végül 1923-ban rendezte az egykor a történelmi Magyarország területén működő bazilita kolostorok a helyzetét: a rendházak egy közös, Szent Miklósról elnevezett provinciát kaptak, az utódállamok kolostorait pedig egy-egy regionális előljáró vezette. A magyar ág vezetőjévé a Szentszék a máriapócsi származású Dudás Miklóst nevezte ki. VÉGHSEŐ – TERDIK: *Minden utamat...*, 64.; A Szent Miklós Provincia felállításával a magyarországi Nagy Szent Bazil Rend elnyerte függetlenségét és gyors fejlődésnek indult. A folyamat fontos állomását jelentette a hajdúdorogi rendház megalapítása. A Szent Miklós Provincia a második világháború után bomlott fel. PIRIGYI: *bazilita kolostorok...*, 7–8.; vö. TÖRÖK: *Máriapócs...*, 198–199.; vö. PIRIGYI: *A magyarországi...*, 146–149.

112 A noviciátus első növendékei Jöcsák Máté, Sándor Jozafát, Dudás Miklós és Liki János Imre voltak. Ők Ungváron jártak gimnáziumba, majd a rendi internátus lakói voltak. Ők alkották később a magyar provincia gerincét. DUDÁS – LEGEZA – SZACSVAY: *Baziliták*, 20.

113 1944–1950 között először Máriapócscon, majd Hajdúdorogon volt a noviciátus pápai engedéllyel. DUDÁS: *A baziliták szerepe*, 106–107.; A noviciátus befejezése után a szerzetesek hazajöttek és 1923. december 5-én átvették a máriapócsi kolostort, amely ettől kezdve 1932. április 2-ig szintén a galíciai provinciához tartozott. PIRIGYI: *A magyarországi...*, 145.

114 PIRIGYI: *Bazilita kolostorok...*, 5.

baziliták kimondották, hogyha másképp nem tehetnék, inkább bezárják egyik monostorukat, de minket mégis ki fognak segíteni, hogy a reform útjára léphessünk, mert látták, hogy cseh megszállás alatt a rutén görögkatolikus hívek között cseh pénzzel és hivatalosan támogatott agitációval terjesztik a skizmát. [...] Tehát az „unió” van veszélyben. A munkácsi püspök működését a politikai viszonyok teszik lehetetlenné, egyedül a Szent Bazil Rend az, melyhez a népnek bízalma van még.”¹¹⁵ – írja a reformról szóló jelentésében a püspöknek Maxim atya.

Kalis Atanáz, galíciai bazilita provinciális 1920. szeptember 12-én értesítette a Keleti Kongregációt arról, hogy megkezdi a kárpátaljai baziliták reformját, melyet a Kongregáció jóváhagyott. A provinciális munkássága tehát Máriapócsra nem terjedhetett ki, időközben azonban a csernekhegyi kolostort átvették a galíciai atyák. Bár Kalis Atanáz Rómától nem kapott felhatalmazást magyarországi reformtevékenységre, az új szabályokat elsőként a magyar szerzetesek fogadták el.¹¹⁶ Máriapócs fontos szerepet töltött be a bazilita monostorok között: „A változott politikai viszonyok dacára a mi provinciánk csakis a régi összetételében és egységében reformálható meg. Ha Máriapócsot, mint amely egyedül maradt meg Csonka-Magyarországon kiszakítjuk a régi provinciából – a cseh megszállás alatt lévő monostorokat magukra hagyjuk, mielőtt a reform végre volna hajtván –, a szerzetrend krízisbe kerül, s a provincia is halálra volna ítélve. Anyagi és erkölcsi támogatásban a rend intézményei eddig is Máriapócsról részesültek, s ha csak a reform előbb talpra nem állítja ottani monostorainkat – önmagukban egyelőre nem állhatnának fenn [...]”¹¹⁷

A máriapócsi rendház 1923-ban vette át a reformokat, s a „megreformált” atyák – Maxim Atanáz, P. Zsatkovics Dénes, Bojcsik Sebestyén – ennek szellemében kezdték meg működésüket. A reform során visszaállították a monostorban a fegyelmet és a szerzetesek saját megszentelődésükön kívül mások megszentelésébe, apostoli tevékenységbe kezdtek: az atyák népmissziókat és lelkigyakorlatok tartottak nemcsak Magyarországon, hanem Szlovákiában, Erdélyben, Kárpátalján és az USA-ban is.¹¹⁸

115 MAJCHRCSNÉ – NYIRÁN: *Mindnyájunk...*, 108.

116 PIRIGYI: *Bazilita kolostorok*, 4–5.

117 MAJCHRCSNÉ – NYIRÁN: *Mindnyájunk...*, 109.

118 A bazilita atyák 1924–48. között 302 lelkigyakorlatot, 1925–1950 között pedig 362 népmissziót vezettek. A pócsi rendházban, vidéki központokban, iskolákban a nép széles rétegei mellett lelkigyakorlatokat tartottak görögkatolikus kántortanítóknak (1924.), gimnáziumi tanulóknak (Munkács, 1925.), szerzeteseknek, papoknak. Amerikában 1928–29-ben Legeza Tivadar és Szkiba Teofán 26 missziót, 1933–34-ben Legeza atya és Sztankaninecz Márián 21, majd 1937–38-ban Dudás Miklós Legeza atyával 39 népmissziót tartott. A népmissziókra általában két atya ment el. A megnyitó után napi három alkalommal tartottak szentbeszédet, a lányokat, legényeket, asszonyokat, férfiakat és gyermekeket külön oktatták. A missziót mindig egy gyertyás körmenet zárta szombat este. A szerzetesek vasárnap a szentmisében búcsúztak el a hívektől. vö. *A bazilita atyák missziós tevékenysége*, Görögkatolikus Élet, 1937. 1. évf. 1. szám. 11. Egy ilyen misszió sikerének köszönheti létrejöttét a hajdúdorogi rendház. vö. TÖRÖK: *Máriapócs...*, 197–199.; DUDÁS Bertalan: *Baziliták, hová tovább az új ezredévben Magyarországon?* Bazilita Harmadrendi Értesítő, 1996. augusztus, II. évf. 4. sz. 1–3.;

A hajdúdorogi kolostor megalapítását később újabb bazilita rendházak megnyitása követte: a baziliták 1946-ban Makón is letelepedtek, majd 1948-ban innen Kispestre költöztek át. Hajdúdorogon a rendtagok lelkipásztori, tanítói, hitoktatói feladatokat láttak el, Kispesten szintén lelkipásztori teendőkben segítettek. 1944–1950-ben Máriapócsra és Hajdúdorogon is noviciátust nyitottak. DUDÁS: *A baziliták szerepe...*, 108–110.

A bazilita atyák missziói hivatások ébredését is elősegítették. A 92 éves bazilita szerzetes, Erdei József atya – aki a ma Máriapócsra élő két bazilita atya közül az egyik – így mesélt a vele készített interjú során

A görögkatolikus sajtóban nagy örömmel üdvözltek a Nagy Szent Bazil Rend reformját: „*Ez nekünk a mindenünk! Ők a görög egyház multjának nagyérdemű munkásai, ők a görög egyház jövődjének letéteményesei is. Rájuk tekint a nép, mert ismeri szigorú rendet tartó, külsőségeiben is példászerű életüket, rájuk tekintenek az egyháziak is, mert imponál még a Krisztussal benső egyesülésben álló papnak is alázatos, mély lelkeségük. Ez volt valaha, s ennek kell lenni újból a Szent Bazil rendnek. És a rend rálépett erre az utra.*”¹¹⁹

A máriapócsi monostor házi gyűléseinek jegyzőkönyvében az 1919. december havi összejövetelt követően az 1920. és 1921. évekből nem találunk feljegyzéseket,¹²⁰ így az időszak eseményeinek nyomon követéséhez más dokumentumokat kell segítségül hívni.

1920. június 8-án kérés érkezett a máriapócsi kolostorhoz a Nyugdíjas Katonatisztek Országos Szövetségétől, amely mozgalmat indított a hadi sérülések vagy létszámsökkenés miatt nyugdíjazott, de munkaképes katonatisztek munkába állításának előmozdítására. A mozgalom eddig mindenhol kedvező fogadtatásra talált, hiszen „*a társadalom minden rétege teljes tudatában van annak, hogy ezek a munkaképes derék tiszték, kik mindenüket kockára tették a szemünk előtt lezajlott világegés – Nemzetünkre oly dicsőséges és mégis katasztrófálisan lezajlott öt esztendejében, – mindent megérdemelnek, amivel csak segítségükre lehetünk.*”¹²¹ A Szövetség a műszaki előképzettséggel rendelkező munkaképes nyugdíjas tiszték egyik részét a mezőgazdasági iparban szeretné foglalkoztatni, ezért szeszgyárvezetői tanfolyamot indítanak nekik. Mivel a máriapócsi monostornak is volt szeszgyára, a Szövetség elnöke afelől érdeklődött, hogy az atyák tudnának-e a tiszték közül egyet vagy többet foglalkoztatni.

A Magyar Királyi Közélelmezési Minisztérium Nyíregyházi Kirendeltsége 1920 őszén két alkalommal is terménybeszolgáltatásra szólította fel a bazilita atyákat. Az október 10-én 2475/1920. szám alatt kelt határozat így rendelkezik: „*A szt. Bazil rendet elkötelezem, hogy máriapócsi gazdaságából 3850 kgr. búzát, 4384 kgr. rozst és a szeptember hó 20.-án kiadott 2890/920. sz. határozatommal beszolgáltatni rendelt 3000 kgr. árpán felül még 1846 kgr. árpát is szolgáltatasson be. Utóbbi mennyiség beadását a búzában mutatózó 1420 kgr. hiány pótlása képen engedélyezem.*”¹²² Míg októberben azonnali átvétellel és elszállítással kellett a megjelölt tételeket beadni, a november 20-i határozat már 8 napot jelöl meg a következő terménymennyiség átadására: „*adógabona fejében 39 mázsa búzát, 40 mázsa rozst, 30 mázsa árpát, ezen felül felesleg címén 4 mázsa rozst, 5 mázsa árpát és mindezeket felül a vármegyei tengeri kontingensének*

arról a misszióról, melyet szülőfalujában, Nagylétán tartottak a szerzetesek: „*Volt nagy misszió a szülőfaluban, három bazilita atya volt kint: Dudás Bertalan, Legeza atya, Tivadar bácsi és Regős atya, Regős Dénes, aki megváltoztatta az életemet. 16 éves voltam és én már akkor akartam volna velük menni a rendházba. Hát olyan ember, pap volt, hogy szerettünk volna olyanok lenni, mint ő. Nagyon kellemes, bájos, nagyon szimpatikus ember volt és a fiatalság az egész faluban pár napon belül tűzbe ment volna érte.*”

119 CIRILL: *Szent Bazil Rendje*. Görögkatolikus Tudósító, 1923. december 25. 3.; vö. Fr. CYRILL: *A Szent Bazilrend reformja*. Görögkatolikus Tudósító, 1924. január 27. 2.; vö. *Máriapócs*. Görögkatolikus Tudósító. 1924. február 10. 1–2.

120 Az 1919. decemberi bejegyzéseket az 1922. február 20-án megtartott gyűlés jegyzőkönyve követi. (A szerző megjegyzése)

121 163/1920. sz. NSZBRL 4. doboz I–2.

122 *A máriapócsi Szent Bazil Rend gazdaságának megszámlaltatása*. 2475/1920. sz. NSZBRL 4. doboz I–2. A határozat az indoklásban arra az előzetesen történt felmérésre hivatkozik, amely során a máriapócsi monostor gazdaságának terményei és a kolostor szükségletei kerültek összehasonlításra.

*biztosítása céljából [...] 256 mázsza csöves tengerit*¹²³ kellett átvennie az Áruforgalmi r. t. illetékes bizománýosának.

8. ZÁRÓ GONDOLATOK

Ahogy az 1915–1920 közötti évek eseményeinek áttekintése alapján látható, a Nagy Szent Bazil Rend máriapócsi rendházának tagjai igyekeztek a vizsgált időszakban minden „fronton” helytállni. Részt vettek az első világháború következményeként megjelenő terménybeszolgáltatásokban, a kolostor testülete rendszeresen megszavazta újabb és újabb hadikölcsönök jegyzését, de az ungvári és a munkács-csernekhegyi rendházakat is pénzkölcsönnel támogatták. Amikor újabb problémaként megjelent a nagyszámú hadiárva ellátásának kérdése, a szerzetesek először apácázárda megnyitását tervezték, mivel azonban ez nem valósulhatott meg, a máriapócsi kegykép másolatainak eladásából származó pénzüsszeg egy részével járultak hozzá a gyermekek nevelésének költségeihez. Az oroszok által elpusztított felvidéki falvak újjáépítésénél egy ház felépítését a máriapócsi monostor is vállalta, de hadifoglyoknak és a betegsegélyező számára is adott pénzt. Mindezek mellett a folyamatos áremelkedéssel is szembe kellett nézni, ami a monostor alkalmazottainak fizetésemelésével járt.

A háborúhoz kapcsolódó terhek mellett, feladatkörüknek megfelelően, a bazilita atyák a máriapócsi kegyhely gondozását is ellátták, amelyen belül az egyik legnagyobb nehézséget a kegykép második könnyezésének 200 éves jubileumára tervezett ünnepség megrendezése jelentette. Annak ellenére, hogy a sikeres gyűjtést követően mégsem sikerült a templomudvar megnagyobbítása és a kápolna felépítése, Seszták Barnabás és Szkiba Teofán atyák mégis egy olyan háromnapos ünnepséget terveztek meg, melynek lélekemelő és reményt adó szentbeszédéről később a sajtóban is megemlékeztek. 1917-ben ugyanakkor súlyos veszteségek érték a búcsújárárhelyet: a kegytemplom nyolc harangjából hetet elvittek, valamint hadi célokra leszerelték a templom vörösréz tetejét és magát a kegyképet is kirabolták.

A vizsgált időszakban a Nagy Szent Bazil Rend belső reformjának kérdése is újra aktuálisá vált, melyet a trianoni békeszerződést követően már nem a Jézus Társaság, hanem a galíciai bazilita atyák vittek véghez. Az első világháború alatt viselt terhek ellenére, ahogy Maxim Atanáz atya is megfogalmazta 1921-ben írt levelében – a Magyarország területén lévő bazilita rendházak közül máriapócsi monostor állt a háború után anyagi és erkölcsi szempontból az első helyen.

¹²³ *A szent bazil rend máriapócsi gazdasága által beszoigáltatandó termény mennyiségének beszoigáltatása, 2925.1920. sz. NSZBRL 4. doboz I–2.*

KATALIN FÖLDVÁRI

CHAPTERS FROM THE HISTORY OF THE BASILIAN MONASTERY AT MÁRIAPÓCS BETWEEN
1915 AND 1923

At the beginning of the First World War, the participating countries expected only a few months of fighting so they were not economically prepared for a protracted war. The conflict had many consequences for the life of the hinterland, which this study presents through the history of the monastery of Máriapócs between 1915–1923. Members of the monastery of the Order of St. Basil the Great at Máriapócs tried to stand firm on all "fronts" during the period studied in this paper. They took active part in the supply of crops for the government that appeared as a consequence of WWI. Also, they continuously signed up for war bonds, but they helped other Basilian monasteries in need as well. In addition to the burdens associated with the war, the Basilian Fathers also took care of the shrine of Máriapócs in accordance with their duties. Despite the burdens borne during the First World War, the monastery of Máriapócs ranked first among the Basilian religious houses in Hungary based on material and moral points of view after the war.